MÜLKİYE MEKTEBİ MEZUNLARININ TARİH VE COĞRAFYA EĞİTİMİNE KATKILARINA TOPLU BİR BAKIŞ (1879-1960)

Doç. Dr. Bahri ATA
Gazi Üniversitesi,
Gazi Eğitim Fakültesi,
Tarih Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Özet

Mülkiye mektebi (1859) sivil memurları yetiştirmek için kurulmuştur. Mülkiye Mezunları Maarif Nezaretinde öğretmen ve idareci olarak çalışmışlardır. Bu çalışmanın amacı, mülkiye mezunlarından özellikle tarih ve coğrafya eğitimine katkıda bulunanları, bu katkıları ortaya çıkaran koşulları saptamak ve onların katkılarını toplu olarak değerlendirmektir. Bu çalışmada temel veri toplama aracı olarak Ali Çankaya'nın *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler* adlı eseri kullanılmıştır. Mülkiye mektebinde tarih ve coğrafya eğitiminin temelleri Abdurrahman Şeref ve Mizancı Murad tarafından atılmıştır. Geçmişte öğretmenlik mesleğinin farklı kaynaklardan beslenmiş olması eğitim alanında zengin bir birikim sağlamıştır.

Anahtar Sözcükler: Mülkiye Mektebi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Tarih Eğitimi, Coğrafya Eğitimi

The Contribution of the Graduates of *Mülkiye* (Sivil Service School) School to History and Geography Education: An Overview (1879-1960)

Abstract

The *Mülkiye (1859)* was established for the training of civil servants. The graduates of *Mülkiye* worked as a teacher and administrators at the Ministry of Education. The aim of this study is to determine those who contributed the History and Geography education as the graduates of *Mülkiye*, to understand the condition in which they were trained, and also to analyze their contribution totally. I used the book of Ali Çankaya, namely *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler* (History of the *Mülkiye* and its Graduates, Ankara, 1968-69). The foundation of History and Geography at *Mülkiye* School was established by Abdurrahman Şeref and Mizancı Murat. In the past, the various sources for the employment of teachers provided the rich cumulation for the educational area in Turkey.

Key Words: Mülkiye School, The Faculty of Political Science, History Education, Geography Education.

Giriş

Türkiye'de Tanzimat Dönemi boyunca ve sonrasında Darülmualliminlerin yanı sıra diğer okul mezunlarının da eğitim teşkilatında öğretmen ve idareci olarak görev alabildiği dikkati çekmektedir. Elbette bunun en önemli nedenlerinden biri de Darülmualliminlerin yeterli sayıda mezun vermemeleridir. İşte bu kurumlardan biri de Mülkiye Mektebidir. Mekteb-i Fünûn-ı Mülkiye, Tanzimat dönemi ıslahatları çerçevesinde Osmanlı hükümetinin ihtiyacı olan

memur ve idarecileri yetiştirmek üzere 12 Şubat 1859'da açıldı. 1877'de Münif Paşa'nın Maârif Nazırlığı döneminde Mekteb-i Mülkîye önemli bir reform yaşadı ve 1879'da yüksekokula dönüştürüldü ve pek çok öğretmen memuriyetten çıkarıldı ve kadrolar yenilendi. 1935'te 2777 sayılı kanun Siyasal Bilgiler Okulu adını aldı.

1859'dan beri bu okul mezunlarının büyük oranda Maliye, Dâhiliye (İçişleri) ve Hariciye (Dışişleri) Nezaretlerinde (Bakanlıklarında) istihdam edilmelerine rağmen, Maârif-i Umumiye Nezaretinin (daha sonra Millî Eğitim Bakanlığı) merkez ve taşra eğitim teşkilatında öğretmen (muallim), eğitim yöneticisi (maârifçi), memur olarak çalıştığı görülmektedir. Bu kişiler sayıca az idi ama öğretmenlikleri, önemli mevkilerdeki idarecilikleri ve eserleriyle kalıcı işler yaptılar.

Hocam Prof. Dr. Yahya Akyüz de Mülkiyelilerin, eğitim alanına katkısını, yazılarıyla uzun yıllardır altını çizmektedir. 1864'ten sonra Mülkiye mezunlarının müdür olarak istihdamının planlanmaya başladığı anlaşılmaktadır. Akyüz'e (2009:170) göre 1873'lerden sonra mülkiye mezunları, açılan idadilerde yöneticilik ve öğretmenlik görevlerine tayin edilmiş, buralarda kafaları açıcı bir eğitim yapmışlardır. Akyüz (1983:151), Mülkiye Mektebi mezunlarının eğitimle ilgilenmesini ve bu alanda görev almalarını üç temel nedenle açıklamaktadır. Birincisi, mahallin en yüksek mülki amiri olarak eğitim işlerinin onların görevleri ve denetimi altında olmasıdır. Örneğin Mülkiye mezunları kaymakam olarak atandığı yerlerde eğitim sorunlarına özellikle eğilmişlerdir. Bunlardan biri de Pirlepe Kaymakamı Tahsin Efendi'dir. Tahsin Efendi, boş zamanlarında mahalle mekteplerinde matematik dersi vermiştir, ayrıca kazadaki bazı yetenekli memurlara, coğrafya ve rık'a hat yazısı dersleri vermiştir (akt. Somel, 2010: 108). Bir diğer örnek de "*muallim kaymakam*" bilinen Mustafa Şekip Tunç'tur. İkinci neden, Sultan II. Abdülhamit döneminde mezunlara, maârif müdürlüğü, okul müdürlüğü verilmesi ve mezunların doğrudan bu görevlere atanmasıdır. Üçüncüsü, yarım yüzyıl boyunca Mülkiye Mektebinin, ülkenin en önemli yüksek öğretim kurumu özelliği ile bir sosyal sorun olarak eğitim sorunlarında da söz sahibi olmasıdır.

Pek çok araştırmacı da şimdiye kadar Süleyman Paşazâde Sami, Satı Bey, İhsan Sungu, Ali Reşat, Fuad Şemsi İnan, Emin Âli Çavlı, Efdaleddin Tekiner gibi pek çok Mülkiye mezununun biyografi ve çalışmaları üzerine yayımlar yaptılar (Keleş ve Kiriş, 2006; Aynur-Yılmaz, 2010; Baş, 2005; Ata, 2003; Ata, 2008) . Joseph S. Szyliowicz'in 1971'de Ali Çankaya'nın *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler* adlı eserine dayanarak bürokratik seçkinlerin oluşumu çerçevesinde 1859-1949 arasında Mülkiyeye kayıt olmuş 475 kişinin (toplam mezunların yüzde 15'i) yaşam öykülerinden hareketle yaptığı çalışma, fotoğrafın yüzde 15'ini göstermesi açısından ayrıca önem taşımaktadır. Örneğin mezunların yüzde 38'inin Marmara Bölgesi'nden olduğu, İttihat ve Terakki Partisi döneminde (Genç Türk Dönemi) politikaların değişmeye başladığını, kırsal kesimden daha fazla öğrenci kaydedildiğini ve gelen öğrencilerin akademik performanslarının daha yüksek olduğu (yüzde 60), yüzde 72'sinin devlette resmî görev yapan (bürokrat, asker, din görevlisi gibi) kişilerin çocukları olduğu gibi sonuçlara ulaşmaktadır (Szyliowicz, 1971:378-389-393). Yine Szyliowicz (1971:393-394) Atatürk döneminde ise okula kayıt yapılan öğrenci profilinin değiştiğini, tüccar ve toprak sahibi çocuklarının sayısının arttığını vurgulamaktadır.

Maârif-i Umumiye Nezaretinde ve daha sonra Millî Eğitim Bakanlığında görev alan bazı mezunlar özellikle tarih öğretmenliği, tarih ve coğrafya üzerine yazdıkları telif ve çeviri eserleri ile dikkat çekmektedir. Şimdiye kadar bu kişileri ve eserlerini toplu olarak değerlendiren bir çalışma yapılmamıştır. Mülkiye mezunlarından özellikle tarih ve coğrafya eğitimine katkıda bulunanları saptamak, bu katkıları ortaya çıkaran koşulları anlamak ve bu katkıların toplu olarak değerlendirilmesi amacına ulaşmak için aşağıda ifade edilen araştırma sorularına yanıt aranmaya çalışıldı.

Araştırmanın temel soruları şunlardır:

1. Mülkiye mezunları, merkez ve taşra eğitim teşkilatında hangi görevlerde çalıştılar?
2. Mülkiye mektebinde coğrafya ve tarih derslerini kimler veriyordu?

3. 1879-1894 mezunlarından tarih-coğrafya öğretmenliği yapanların sayısı nedir? Eser verenler kimlerdir?
4. 1895-1908 mezunlarından tarih-coğrafya öğretmenliği yapanların sayısı nedir? Eser verenler kimlerdir?
5. 1909-1923 mezunlarından tarih-coğrafya öğretmenliği yapanların sayısı nedir? Eser verenler kimlerdir?
6. 1924-1949 mezunlarından tarih-coğrafya öğretmenliği yapanların sayısı nedir? Eser verenler kimlerdir?
7. 1950-1960 mezunlarından tarih-coğrafya öğretmenliği yapanların sayısı nedir? Eser verenler kimlerdir?

Yukarıdaki araştırma sorularında görüldüğü üzere, mülkiye mezunlarının merkez ve taşra eğitim teşkilatında ne tür görevlerle çalıştığına, okulda tarih ve coğrafya derslerinin kimler tarafından verildiğine bir göz atmakta yarar olduğu düşüncesiyle bunlara ilişkin iki araştırma sorusuna da yanıt aranmaya çalışıldı. Araştırma, 1879 ve 1960 yılları arasındaki mezunlarla sınırlıdır. Okul, 1859'da Mülkiye Mektebi, 1935'te Siyasal Bilgiler Okulu, 1950'de Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi adını almıştır. Çalışma boyunca mülkiye mektebi ifadesi kullanılmıştır.

Bu çalışmada tarihsel yöntem kullanılmıştır. Bunun için Mücellitoğlu Ali Çankaya'nın (1968-69) *"Son Asır Türk Tarihinin Önemli Olayları İle Birlikte" Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı)* eseri temel veri toplama aracı olarak ele alındı. Bu eser VIII cilt olup, toplam 6510 sayfadır. İlk iki cilt toplam 1383 sayfa olup, mülkiye tarihine, ders programlarına ve hocalarına ayrılmıştır. III. ciltten VII. ciltte kadar toplam 4779 sayfa olup, 1860'dan 1967'ye kadarki mezunları ve onların hayat hikâyeleri ve varsa eserleri verilmektedir. VIII. cilt toplam 348 sayfa olup, indeks, istatistik ve eklere ayrılmıştır. Gazi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Anabilim Dalında öğrenim gören ve Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri dersini alan altı öğretmen adayının da yardımıyla her bir mezunun hayat hikâyesi taranarak, tarih ve coğrafya öğretmenliği yapmış olanlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu eserin yanı sıra mülkiye mezunlarının hâtıratları da geniş oranda kullanılmıştır.

Bulgular ve Yorumları

1. Mülkiye mezunlarının, merkez ve taşra eğitim teşkilatındaki görevleri

Mülkiye mezunlarının Maârif Nezareti ve Millî Eğitim Bakanlığında bulundukları pozisyonlara baktığımızda çok değişik görevlerde çalıştıklarını görmekteyiz. Mülkiyeliler; *Maârif Nazırı, Millî Eğitim Bakanı, Maârif Dairesi Azalığı, Maârif Müdürü, Meclis-i Maârif Başkâtibi, Maârif Nezareti Mütercimliği, Meclis-i Kebir Kalemi Memurluğu, Maarif Nezareti Mektubi Kalemi, Maârif Nezareti Levazım İdaresi, Mekâtib-i Rüştiye İdaresi Gayri Müslim Mektepleri Müfettişliği Kâtipliği, Maârif Nezareti İstanbul Ermeni Mektepleri Müfettişliği, İstanbul Bölgesi İbtidai Mektepler Müfettişliği, İstanbul Vilayeti Tedrisat-ı İptidaiye Müfettişliği, Maârif Nezareti Muhasebe Kalemi, Maârif Nezaretinin Muhasebe Mümeyyizi, Darülmuallimin Müdürlüğü, Maârif Nezareti Orta Tedrisat Şube Müdürlüğü, Maârif Vekâleti Darüleytamlar Müfettişliği, MEB Orta Öğretim Müfettişliği, Teftiş ve Muayene Heyetinde, İlk Mektepler Umum Müfettişliği, İlk Tedrisat Umum Müdürlüğü Şube Katipliği, İdadi Müdürlüğü, İdadi Müdür Vekilliği, MEB Hukuk Müşavirliği, MEB Kültürel Dış Münasebetler Genel Müdürlüğü, Umum Müfettişliği, MEB Muhasebe Müdürlüğü Şefliği*, 1950'de MEB Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğünde aday memurluğu, değişik branşlarda öğretmenlik (Fransızca, matematik, tarih ve coğrafya gibi) yaparak hizmet vermişlerdir.

Mülkiye mezunlarının özellikle tarih ve coğrafya öğretmenliğini tercih etmeleri onların daha okul yıllarında aldıkları tarih ve coğrafya dersleri ile yakından ilgili olmalıdır. Gerçekten mülkiye, kurulduğu yıllardan itibaren tarih ve coğrafya eğitimi açısından oldukça başarılı olmuştur. Şimdi bu ortama bir bakalım.

2. Mülkiye mektebinde coğrafya ve tarih derslerini verenler

1870'lı yıllarda okula giriş imtihanlarının, Türkçe, muhtasar tarih-i Osmani, coğrafya, hesap ve mebadi-i hendeseden yapıldığı anlaşılıyor (Mahmud Cevat, 2001:169). Birinci sınıftan beşinci sınıfa kadar tarih ve coğrafya derslerinin hemen yer yıl verildiği görülmektedir. Başlangıçta müderris Emin Hoca, hukuk, tarih, coğrafya öğretmeni olarak görev yapmaktaydı. Müderris Mehmet Cevdet, 1863'ten beri darülfununda coğrafya-ı tabii dersleri veriyordu (Mahmud Cevat, 2001:73-74). 1877'de Mekteb-i Mülkiyede Andreas David Mordtmann (1811-1879) coğrafya ve istatistik derslerini verdi (Baş, 2005: 176). Osmanlı Döneminde öğretmen adayları için ilk modern pedagoji kitabı yazarlarından olan Müderris Jan Aristokli Efendi de *etnografya* dersine girmişti. Portakal Paşa ve Sakızlı Ohannes Efendi de maliye ve ekonomi dersleri vermişlerdir. Burada coğrafya dersi veren hocalar, daha sonra ders kitaplarını da bastırdılar. Mekteb-i mülkiye coğrafya muallimi Hasan Saadet Efendi'nin hazırlamış olduğu harita defteri, Maarifçe satın alınarak, bütün idadilere gönderildi. 1896'da Süvari kaymakamlarından ve okulun Riyaziye muallimlerinden Hüseyin Hüsnü *Coğrafya-yı Umumî* ve *Muhtasar Coğrafya-i Osmanî* isimli kitaplarını yazdı. 1907'de coğrafya dersini veren Miralay Ali Tevfik Bey, yeni tarz bir coğrafya kitabı bastırdı. Mehmet Celal'in *Muhtasar Coğrafya-yı Umumî ve Coğrafya-yı Umumî* gibi eserleri vardır. Mehmet Hikmet'in *Coğrafya-yı Umrânî ve* Mebadi-i *Coğrafya-yı Umumî* gibi eserleri vardır. Her ikisi de mülkiye mezunu idiler. Mülkiyenin, coğrafya dersleri için kendi geleneğini oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Faik Reşit Unat'a (1964) göre sivil okullar arasında tarih dersinin ilk konulduğu okul mülkiye mektebidir. 1867'de Maarif Nezareti, mülkiye mektebi tarih hocası Ahmed Hilmi'nin *Tarih-i Umumî* adlı eserinin ilk cildi için (12 cilt olacakmış), teşvik bedeli ödemişti. Abdurrahman Şeref Efendi'nin (1853-1925) ve Mizancı Murad'ın (1854-1917) gerek öğretmenlikleri ile gerekse de ders kitapları ile hem okulda hem de Türkiye'de tarih ve coğrafya eğitimi kültürünün oluşmasını sağladıkları söylenebilir. Abdurrahman Şeref'in (Galatasaray Sultanisi Mezunu), *Coğrafya-yı Umumî, Fezleke-i Tarih-i Düvel-i İslamiyye, Tarih-i Devlet-i Osmaniyye, Coğrafya Dersleri* adlı eserleri vardı (Demiryürek, 2003:153-179). 1877'de telif ettiği mücmel tarih-i umumi için kendisine geçici ruhsat verildi. Okulun müdürü de olan Abdurrahman Şeref Efendi, 1879'deki mükafat dağıtım töreninde yaptığı konuşmada okulda okutulan dersler hakkında Türkçe kitaplar olmadığını, fakat okula tayin edilen öğretmenlerin talim eyledikleri dersleri, okulun toplayıp düzenleyeceğini ve böylece yüksek okullar için gerekli kitapların ortaya çıkacağını söylüyordu (Mahmud Cevat, 2001:165). Başlangıçta öğrencilerin ders sırasında tuttukları bu notlar derlenmiş, düzenlenmiş ve Türkiye'de pek çok okulda okutulan ders kitaplarına dönüşmüştür. Ali Kemâl (2004:37) hatıralarında *Coğrafya-yı Umumî* adlı kitabı, *Kur'an-ı Kerim* gibi hıfz eylediklerini, mürettip hatalarını bile ezberlediklerini, parlak imtihanlarla geçtiklerini, ancak coğrafya öğrenemediklerini, bu tür bir öğretim yöntemi ile coğrafya öğrenilemeyeceğini ifade etmektedir.

Dağıstan'dan gelen ve Rus okullarında okumuş olan Müderris Mehmet Murat, mülkiye mektebi tarih hocalarından olup, daha sonra *Mizan* gazetesinden dolayı Mizancı Murad adıyla ün kazanmıştır. Gençliğinde İstanbul'da Sahip Molla'nın konağında oğullarına özel öğretmenlik de yaptı. Murad Bey, 1877'de Mülkiye Mektebi yeniden ıslahı çalışmaları sırasında okulda öğretmenlik için açılan yarışmayı kazanarak öğretmen oldu ve okulda 17 yıl tarih öğretmenliği yaptı. Eğitimin bütün yurda yayılmasına inanan Murad Bey, tarih dersini seçme sebebini, devlet idaresi şekillerinden, çeşitli insanlık fiillerinden fazlasıyla söz edebileceği olduğunu yazmaktadır (akt. Saraçoğlu, 2005:37). Yani tarih öğretiminden daha büyük gayeler bekliyordu. İdadi kısmında *tarihi-i umumi ve coğrafya-ı umumi*, yüksek kısımda ise *tarih-i Osmani ve tarih-i siyasi* gibi dersleri verdi. Murad Bey, derslerinde devlet idare şekillerinden söz ediyor, Fransız İhtilalini detaylı olarak işliyordu. Mekteb-i Mülkiye'deki tarih öğretmenliği, samimiyeti, coşkusu ve heyecanı ile Ali Kemâl, Rıza Tevfik gibi pek çok öğrenciyi etkiledi. Ali Kemâl (2004:28) "Mesela biz bir kere bahçede kartopu oynuyorduk, o da mektebe geliyordu. Birdenbire çocuk gibi aramıza girdi, bir lahza oyunumuza karıştı, bizimle oynamaya başladı" demektedir. Rıza Tevfik (2005:15), "Recâizâde ile Murad Bey'in öğrenci üzerinde büyük etkisi

vardı, ikisi de pek yakışıklı ve şık adamlardı. Murad Bey, ders verirken hiç yerinde durmaz, daima gezinir ve ciddi bir heyecanla bize Fransa'nın Büyük İhtilali'ni anlatarak bizi de galeyana getirirdi." diye yazmaktadır. 1880'de darülmualliminde tarih dersleri vermeye başlamıştı. Bu okulda müdürlük de yaptı. 1882 yılında da Maârif Nezareti Teftiş ve Muayene Heyeti üyeliğine getirildi. Murat Bey, bu arada gazetecilik faaliyetlerine devam etmiş, 1876-1877'de *Vakit* ve *İttihad* gazetelerinde siyasi konularla ilgili olarak düzenli bir şekilde yazılar yayımlamıştır. 1881'de umumi tarih kitabını Saray'a takdim etti ve taltif edildi. 1885'te okullara dağıtılan ve telif eseri olan tarih ders kitaplarının ücretini aldı. 1886 yılından itibaren *Mizan* gazetesini yayımlamaya başladı. 1886 ve 1887'de *Mirat* ve *Zaman* adlı haftalık bir gazeteler çıkarma taleplerinde bulundu. Mizancı Murad Bey, *Tarih-i Ebülfaruk* yazmış ve bu eserden dolayı pek çok eleştirilmiştir (eleştiriler için bk. Yinanç,1940).

1891 ve 1892 tarihlerinde okulun tarih öğretmeni Midhat Bey, okul idaresinin zorunlu tuttuğu tarih ders kitabının özet olduğunu ileri sürerek, sınıfta Eski Mısırlılar, Yunanlılar ve Romalıların tarihine ilişkin notlar tutturmakta ve sonra notları temize çektirmektedir. Midhat Bey, Yunan mitolojisini anlatırken, İslam ve Hristiyanlık akidelerine de hücum etmekteymiş (Somel, 2010:230-231). Bu türden olaylar, Sarayın, okul müfredatlarında din ve ahlak eğitimi konularına daha fazla yer ayrılması taleplerine yol açtı. Saray, esasen 1886'da gönderdiği bir irade ile mülkiye ve diğer okullardan çıkan öğrencilerin dinî inançlarında zayıflama görüldüğünden yakınmış, bunun ders kitaplarından ileri geldiğini iddia etmiş, programların yeniden düzenlemesi için bir komisyon kurulmasını istemiştir (akt. Akyüz, 2009:253).

1894'ten 1900 yıllarına kadar hem mülkiyenin hem de darülmuallimin tarih hocasının Yanya'lı Azmi olduğu anlaşılmaktadır. 1891'de Okulun tarih-i umumi hocası Muhyüddin Bey, 1893'te Hüseyin Efendi'dir. 1895'te tarih-i umumi muallimliğine Rakım Bey atandı. 1909'da Tarih Muallimi Fazıl Bey'in öğrencileri müzelere götürdüğü anlaşılmaktadır.

Birinci'ye (2008a:8) göre 1908 sonrası Mülkiye mektebine ilk defa siyasi tarih dersi konmuş olup, ilk siyasi tarih hocası da Ali Kemâl'dir. Zamanla sıkı bir İttihat ve Terakki karşıtına dönüşen Ali Kemâl ile mülkiye mezunu olan ünlü İttihatçı Hüseyin Cahit Yalçın arasında yoğun siyasal mücadelelerin yaşandığı anlaşılmaktadır (Ülman, 2006:25). Hatta bu nedenle bazı hocalar mülkiyeden istifa etmişti. Zeki Mesut Alsan (2006:248) hatıralarında *siyasi tarih* dersinde öğrencilerin hocanın ağzını aradığını, Ali Kemâl'in üçlü itilaf'tan yana olduğunu, onun yerine gelen Yusuf Akçura'nın da üçlü ittifak'a meyil ettiğini yazmaktadır. Nihayet Yusuf Akçura ders saatlerinde dış politika tartışmalarına müsaade etmemiş ve ders dışında isteyenlerin bu konuda görüşebileceğini söylemiştir.

1908'den 1913'e kadar Ali Kemâl ve Yusuf Akçura'dan sonra siyasi tarih muallimliği yapan üçüncü kişi Ahmet Ferit Tek'tir. Ahmet Ferit Bey, siyasi tarih derslerinin yanında medeniyet tarihi dersleri de vermiştir (Birinci, 2008:15). Diran Kelekyan'da mülkiye mektebinde 1909 ve 1914 arasında siyasi tarih muallimi olarak çalıştı(Birinci, 2008:34). Ali Reşat da 1910 ile 1915 arasında Tarih-i Osmanî muallimliği yaptı. Prof. Dr. Ahmet Şükrü Esmer de *siyasi tarih* dersi vermiştir. Fuad Köprülü *siyasi tarih* ve *Türkiye tarihi* derslerini verdi. Emin Mahmut Esat, Müderris Salim Erdem ve İsmail Hakkı Uzunçarşılı *İslam tarihi* dersini okutmuştur. Faik Sabri Duran, Prof. Dr. Hamit Sadi Selen *coğrafya* dersi verdiler. Ord. Prof. Mustafa Şevket Yunt *fıkıh tarihi*, Mehmet İzzet *felsefe tarihi* vermiştir. Ord. Prof. A. Hamit Ongunsu'nun (mülkiye mezunu) *Osmanlı Coğrafya-yi Tabii ve İktisadi, Avrupa Diplomasi Tarihi* adlı eserleri vardır. Prof. Dr. Yavuz Abadan (İstanbul Hukuk mezunu) *Tanzimat Fermanı'nın tahlili, inkılap tarihi notları, inkılap tarihine giriş* gibi dersler verdi. *1950'li yıllarda* Prof. Dr. Halil İnalcık da 1942 ve 1972 tarihleri arasında *idari teşkilat tarihi ve devrim tarihi* gibi dersler verdi. Günümüzde de okulda güçlü bir siyasi tarih öğretimi geleneğinin devam ettiği ileri sürülebilir.

3. 1879-1894 mezunlarından tarih-coğrafya öğretmenliği yapanların sayısı ve eser verenler

Tablo 1: 1879- 1894 Mezunları

YIL	Mezun sayısı	Maârif Nezaretinde çalışanlar	Tarih ve/ veya coğrafya öğretmenliği yapanlar
1879	14	0	1
1880	8	0	0
1881	--	--	--
1882	22	4	5
1883	24	4	5
1884	20	2	1
1885	24	0	0
1886	24	0	2
1887	33	2	2
1888	59	11	10
1889	61	16	8
1890	57	11	7
1891	55	11	4
1892	--	--	--
1893	79	5	6
1894	77	7	3
Toplam	557	73	54

Tablo 1'de görüldüğü üzere 557 mezun arasından 54'ü tarih-coğrafya öğretmenliği yapmıştır. 1888'de Maârif Nezaretinde istihdam edilenlerin sayısında bir artış gözlenmektedir. Bunda Mizancı Murad'ın 19 Ekim 1888'de (H. 13 Safer 1306) *Mizan*'da yazdığı bir yazının etkisi olabilir. Yazısında şöyle sormaktadır; "Mekteb-i Mülkiye-i Şahane mezunlarından doğrudan doğruya Maârif tarafından tayin buyrulmuş kaç efendi gösterilebilir?" (akt. Mardin, 1983:116.) Saray ya da Osmanlı Hükümeti, bu yazının etkisiyle maârif alanında istihdam edilen mülkiye mezunlarını arttırmış olabilir. Nitekim 1889'da mülkiye mektebinden mezun olan 61 kişiden 16'sı Maarif Nezaretine geçti. Akyüz'ün (2009:248), 1316 Maarif Salnamesi'nden tespitlerine göre 1889/1890'da (H. 1307) mezun olan 55 kişiden 14'ü İzmir, Adana, Konya, Edirne vs. gibi önemli illerdeki idadi mekteplerine müdür ya da öğretmen olarak atanmış, 1'i Halep vilayeti maarif müdürlüğüne, 4'ü de eğitimle ilgili çeşitli memuriyetlere getirilmiştir. Ancak mülkiyenin kuruluş amacının, yani devlet kademelerine üst düzey yönetici yetiştirmek gayesi hiçbir zaman unutulmadığı anlaşılmaktadır. Şimdi bunların bazılarını özellikle döneminde Maârif Nazırlığı ya da eserleri ile öne çıkmış olanları ele almakta yarar vardır.

1879 mezunu olup, tarih ve coğrafya öğretmenliği yapan ilk kişi Mehmet Kamil (Okul Nu:22) Bey'dir. 1882 mezunu olan Emrullah Efendi ve İbrahim Hakkı Beyler, II. Meşrutiyet döneminde Maârif Nazırlığı yapmıştır. İbrahim Hakkı Bey'in *Tarih-i Umumi ve Muhtasar İslam Tarihi* (Azmi Beyle birlikte) kitapları da vardır. Artin Kömürcüyan, coğrafya öğretmenliği yapmıştır. 1883 mezunlarından Gelenbevizade Mehmet Sait, Tarih ve coğrafya öğretmenliği, daha sonra 1912'de Maârif Nazırlığı yapmıştır. İsmail Hamit'in *Musavver Tarihi Tabii ve Tarihi Tabii* çevirileri bulunmaktadır. 1886 mezunlarından Ahmet İhsan Tokgöz coğrafya öğretmenliği yapmış olup, Jules Verne'i dedelerimize tanıtan kişidir. 1888 mezunlarından Mehmet Ali Ayni, tarih öğretmenliği yapmış olup, *Küçük Umumi Tarih* (1897), *Siyasi Tarih Dersleri* (1939) gibi eserleri vardır. Abdurrahman Nafiz'in *Coğrafya-i Umumi kitabı* vardır. Kirkor Kömürciyan da 1890'da coğrafya öğretmenliği yapmış olup, *Mesaha-i Arazi ve Topografya adlı idadi ders kitabı vardır.*

1887 mezunlarından Agah Ömer (Akalın), Vefa İdadisinde İslam tarihi dersi öğretmenliği yapmış ve pozitifçiliği ile İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu gibi öğrencilerini darülfünunda tabiat bölümüne girmelerinde etkili olmuştur (Baltacıoğlu, 1998:57).

1889 mezunlarından Süleyman Paşazâde Sami (Süleyman Nesib) coğrafya, Fransızca ve heyet öğretmenliği yapmış, *İlm-i Terbiye-i Etfâl* (orjinali Jan Aristokli Efendi'ye ait) *ve Frobel ve Pestalozzi Usullerinde Talim ve Terbiye Dersleri* gibi tercüme ve telif eserleri de vardır. Sami Bey, kendisinden on bir yıl sonra mezun olacak olan Sâtı Bey ile birlikte Osmanlı eğitim tarihinde seçkin yerini aldı. Kendisinden daha genç arkadaşlarında ve genç mülkiyelilerde (Ali Kemâl, Rıza Tevfik, Nafi Atuf Kansu, Mehmet Emin Erişirgil, Abdülfeyyaz Tevfik gibi) pedagoji alanına bir ilgi uyandırdı. Hiç şüphesiz ki bu ilgi ona, babası Harbiye Mektebi Komutanı ve tarih ders kitabı yazarı Süleyman Paşa'dan ırsi ve kültürel olarak geliyordu. Sami Bey, Meclis-i Kebir-i Maârif, Telif ve Tercüme Kurulu üyeliklerinde bulundu. İttihat ve Terakki dönemi program değişikliklerinde etkin rol aldı (Toker, 2007).

1890 mezunu Ahmet Edip de *tarih-i tabii* öğretmenliği yapmış olup, *Tarihçe-i Beşer* adlı bir eseri vardır. Ali Seydi 1917'den 1932'ye kadar liselerde tarih öğretmenliği yaptı. Mülkiyede de tarih ve diplomasi muhabere muallimliği yaptı. Ali Seydi'nin (Ali Reşat ile birlikte) *Hükümet-i İslamiye Tarihi, Terbiye-i Ahlakiye ve Medeniye, Osmanlı Tarihi* eserleri bulunmaktadır.

1893 mezunları arasında Mehmet Efdaleddin Tekiner, Dâhiliye Nezaretinde memurluk ve idarecilik görevlerinde iken 1896'dan sonra değişik okullarda *Ahlâk, Usûl-i İnşâ ve Kavâid, Kitâbet-i Türkî, Coğrafya-i Umrânî, Tarih* gibi pek çok dersin öğretmenliğini yaptı. 1901'de dârulfünûn umûmî ve Osmanlı tarihi öğretmenliği, 1902'de ek görev olarak Mülkiye Mektebi yüksek kısım, sınâî ve ticârî coğrafya ile istatistik, 1909'den sonra Mülkiye Mektebi siyasî tarih ve Osmanlı tarihi öğretmenliği yaptı. 1910'da Efdaleddin Bey, Mekteb-i Sultani, Tarih-i Osmani Muallimliği görevinden azledildi. 1911'de mülkiye mektebi Osmanlı tarihi öğretmenliğine son verildi. 1911'de yerine Avrupa siyasi tarihi dersi konularak, muallimliğine de Ali Reşat Bey'in tayin edildi. Efdaleddin Bey, 1911'de Kadastro Mektebi tersîmât-ı riyâziye, 1912'de darülfünun edebiyat fakültesinde coğrafya, 1913'de Evkâf Mektebi ihtiyat sınıfı Osmanlı tarihi dersleri verdi. 1914'de kurulan İnas-Kız- darülfünunu edebiyat şubesinde İslâm tarihi, coğrafya ve Lisân-ı Osmânî öğretmenliği yaptı. 1928 emekli oldu. Darüşşafaka'da tarih öğretmenliğini bir süre daha devam ettirdi (Baş, 2005:196-197). *Coğrafya-ı Umrânî (1898), Muhtasar İslam Tarihi(1908), Küçük Osmanlı Tarihi (1910), Tarih-i Osmanî Haritaları (1911), Abdurrahman Şeref Efendi (1926)* gibi eserleri ve Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmuası'nda pek çok yazısı bulunmaktadır.

1894 mezunlarından Mehmet Arif, coğrafya öğretmenliği yapmış olup, *Muhtasar Avrupa Coğrafyası* adlı eseri vardır. 1894 mezunlarından Abdülfeyyaz Tevfik Türk Maârifine 35 yıl hizmet etmiştir. Maârif camiasınca kendisine "Şeyh-ül-muallimin" unvanı verilmiştir. 1895'te mekteb-i mülkiye mezunlarından Fehim Efendi'nin Rodos İdadisi coğrafya muallimliğine vekâleten atandı.

4. 1895-1908 mezunlarından tarih-coğrafya öğretmenliği yapanların sayısı ve eser verenler

Tablo 2: 1895-1908 Mezunları

YIL	Mezun sayısı	Maârif Nezaretinde çalışanlar	Tarih ve/ veya coğrafya öğretmenliği yapanlar
1895	---	---	---
1896	31	1	3
1897	57	---	5
1898	28	1	1
1899	43	---	2

1900	41	---	5
1901	49	1	3
1902	36	---	2
1903	46	2	3
1904	41	1	6
1905	46	---	6
1906	38	---	---
1907	37	1	---
1908	42	1	6
Toplam	535	8	42

Tablo 2'de görüldüğü üzere 535 mezun arasından 42'si tarih-coğrafya öğretmenliği yapmıştır. Şimdi bunların bazılarını özellikle döneminde Maarif Nazırlığı/vekilliği yapan ya da verdikleri eserler ile öne çıkmış olanlarını ele almakta yarar vardır.

1896 mezunlarından Yeğenağa Ali Münîf, Maârif Nazırı Vekilliği *(1917-1918)* yapmış, daha mülkiyede öğrenci iken Herbert Spencer'ın eserini, *Medhal-i Terbiye-i Akliye, Ahlâkıye, Cismaniye* adıyla yayımlamıştır. 1897 mezunlarından olan Ali Reşat, tarih öğretmeni, müderrisi olarak gerek çevirileri ve gerekse telif eserleri ile en fazla hizmet edenlerdendir. Charles Seignobos'un *Tarih-i Siyasi* kitabını (Ali Kemâl ile birlikte) Türkçeye çevirdi. *Haritalı ve Resimli Tarih-i İslam ve Tarih-i Umumi: Haritalı ve Resimli* (Ali Seydi ile birlikte), *Tarih-i Osmani* (Ali Seydi ile birlikte). Ali Reşat sultanilerin 4, 5, 6, 7, 8 ve 9. sınıflarında okutulan *Tarih-i Umumi* kitapları da yazmıştır. Sultani 10. ve 11. sınıflar için *Kurun-i Cedide Tarihi* de vardır. Sultani 5. sınıflar için *Tarih-i Osmanlı* kitabı da bulunmaktadır. Umumi tarih kitapları Cumhuriyet döneminde de ortaokul ve liselerde 1929'a kadar okutulmuştur. Mehmed Şakir Al–Hanbeli, 1926'da Suriye Hükümeti Maârif Vezirliği yapmış ve *Musavver Telhis'üt - Tarih'il Osmani* (Arabça telif-1913) adlı bir eser yayımlamıştır.

1900 mezunlarından Ahmed Salahaddin, 1910'da Darülmuallimin-i Aliye Tarih-i Osmani ve ayrıca İlm-i Hukuk ve usul-i Terceme öğretmenlikleri yaptı. *Berlin Kongresi'nin Diplomasi Tarihine Bir Nazar* (1911), *Makedonya Meselesi ve Balkan Harb-ı Ahiri* (1915) gibi pek çok eseri vardır.

1900 mezunlarından Mustafa Sâtı Bey (daha sonra El Husri) eğitim çalışmalarıyla kendisinden sonraki çok pek çok mülkiyeliye örnek olmuştur. Örneğin Üsküp'te çıkan *Yeni Mektep* Mecmuasında A. Tevfik (Abdülfeyyaz Tevfik olmalıdır.) "Sâtı Bey ve Pestalozzi adlı yazısında (Mayıs, 1328) "*Mazisinden müftehir olarak dâhil olduğum Sâtı, Cahit, ve Cavit beyler gibi şahsiyetler yetiştiren Mülkiye Mektebi'nin bana da o feyzi verebileceği saadeti, ruhumun sema-i bedbiniyesinde doğmuş bir hilal-i ümid oldu…*" demektedir (akt. Acar, 2009: 58).

1901 mezunlarından Mehmed Necib Selam, 1934'te İstanbul Yuvakimyan Ermeni Kız Lisesinde tarih öğretmenliği yapmıştır. 1901 mezunlarından Mehmed Esad, 1913'de Medresat'ül–Vaizin Tarih-i Edyan (Dinler Tarihi) ve İslam Tarihi Müderrisliğini üstlendi ayrıca *Tahlili ve Tenkidi Tarih-i Edyan* (1916) adlı bir eseri vardır.

1904 mezunlarından İhsan Sungu, Talim ve Terbiye Başkanlığı, üyeliği, Millî Eğitim Bakanlığı müsteşarlığı gibi görevler yaptı. Türk Tarih Kurumu asbaşkanı oldu. Sungu'nun tarih ve eğitime ilişkin pek çok çalışması bulunmaktadır (Ata, 2003:238-241) .

1904 mezunlarından Hüseyin Hacim Muhiddin Çarıklı, Denizli İdadisinde coğrafya öğretmenliği yapmış olup, Millî Mücadele sırasında Balıkesir ve Alaşehir Kongrelerini düzenlemiştir.

1904 mezunların Memmed Halid Tanrıkulu, 1914'de Kuzguncuk Musevi Mektebi ve Fener Rum Mektebi tarih ve Türkçe muallimliğini yaptı.

1905 mezunlarından Nüzhet Sabit, Rodos İdadisinde tarih öğretmenliği yapmış, Türkçe öğretimi ile ilgilenmiştir. 1908 mezunlarından Ali Kemal Aksüt de Yanya İdadisi tarih-coğrafya öğretmenliği yaptı. *İlim Üzerine Müesses Terbiye* (1926), *Muhteşem Süleyman* (1936),

Erzincan Tarihi, Avrupa'nın Siyasi Tarihi Sultan *Aziz'in Mısır ve Avrupa Seyahati* (1944) adlı kitapları vardır. Boğazlıyan Kaymakamı Mehmed Kemal Bey de bu okul mezunu olup, 1910'da Rodos İdadisinde tarih, coğrafya, Türkçe, malumat-ı medeniyye öğretmenliği yapmıştır. İsmail Safa Apaydın da Trabzon ve İzmir Sultanilerinde tarih-coğrafya öğretmenliklerinde bulunmuştur. *Kurun-u Ahire (Yakın Çağlar) Tarihi* (1914) adlı bir çevirisi bulunmaktadır. Mustafa Şekip Tunç da 1908 mezunudur. İsmail Safa Özler, Şam ve Adana'da tarih-coğrafya öğretmenliği yapmış olup, 1923'de Maârif Vekili olmuştur.

5. 1909-1923 mezunlarından tarih-coğrafya öğretmenliği yapanların sayısı ve eser verenler

Tablo 3: 1909-1923 Mezunları

YIL	Mezun sayısı	Maârif Nezareti ve MEB'te (1920) çalışanlar	Tarih ve/ veya Coğrafya Öğretmenliği yapanlar
1909	43	-	2
1910	48	1	8
1911	178	3	6
1912	86	2	3
1913	46	-	1
1914	41	-	2
1915	20	-	3
1921	29	-	4
1922	22	-	1
1923	17	-	3
Toplam	530	6	33

Tablo 3'te görüldüğü üzere 530 mezun arasından 33'ü tarih-coğrafya öğretmenliği yapmıştır. Döneminde, Maarif Nazırlığı/vekilliği yapmış ya da eserleri ile öne çıkmış olanları ele alırsak;

1910 yılı mezunlarından Nafi Atuf Kansu da mesleğe Edirne İttihat ve Terakki Mektebi Müdürü olarak başlamıştı. Nafi Atıf Kansu, Ankara'da Maarif Vekâleti Orta Tedrisat Umum Müdürlüğü yaptı. Maarif Vekâleti müsteşarlığına kadar yükselmiştir. *Pedagoji Tarihi (Fenn-i Terbiye Tarihi), Türkiye Maarif Tarihi, Türklerin Terbiye Hizmetleri, Vatanım'ın Coğrafyası, Frobel* gibi telif eserleri, *İlk Mektep Muallimi* gibi (Tolstoy'dan) çevirisi vardır (Kansu ve Kansu, 2011).

1910 yılı mezunlarından Zeki Mesut Alsan; Mülkiyede, devletler hukuku ve siyasi tarih muallimliği, MEB'te Talim ve Terbiye Kurulu üyeliği (1926-1927) yaptı.

1910 mezunlarından Mustafa Muhsin'in (Teker) Coğrafya Profesörü Hamit Ongunsu ile birlikte *Türk Tarihi* kitabı vardır. Yine 1910 mezunlarından Emin Âli Çavlı'nın tarih eğitimine hizmeti çok önemlidir. Bursa Lisesi, Ankara Erkek Lisesi (1928), Haydarpaşa Lisesi (1939), İstanbul Pertevniyal Lisesi (1943), İstanbul Erkek Lisesi (1946) gibi liselerde tarih öğretmenliği ile öğrencileri üzerinde hem kitapları, hem de öğretmenliği ile derin izler bırakmıştır(Aynur-Yılmaz, 2010:1). Bunlardan biri de Pertevniyal Lisesi tarih öğretmenliği süresi boyunca ve din ve laiklik konularındaki anlatımıyla etkilediği Fehmi Yavuz'dur (Yavuz, 1984:43).

1911 mezunlarından Ahmet Halit Yaşaroğlu, tarih öğretmenliği yapmıştır ve çocuklara yönelik yayımları vardır. *Talebe Defteri Mecmuası, Çocuk Dünyası Mecmuası, Türk Kadını Mecmuası, Umumi Tarih, İlkokullarda 5 Kısımlık Tarih Dersleri, Muhtasar Tarih-i İslam, Bizim Tarih, Okul ve Aile Ansiklopedi, Hz. Muhammet'i (S.A.V) Öğreniyorum (Çocuklara), Hakiki Bektaşi Fıkra ve Nükteleri, Nasrettin Hoca Fıkraları* eserlerindendir. Ali Hilmi Ömer Budda 1915 mezunu olup, İstanbul Darülfünunda dinler tarihi profesörlüğü yapmıştır. 65 adet telif ve tercüme eserleri bulunmaktadır.

1911 mezunlarından Mehmet Emin Erişirgil, 1926-1930 arasında Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı yaptı (Varlık, 2010). İstanbul Sultanisi malumat-ı medeniye, hukukiye ve iktisadiye öğretmenliğine atandı.

1912 mezunlarından İsmail Hâmî Dânişment, maliye meslek mekteb-i âlisi, asr-ı hazır (Yakın Çağ) tarihi muallimliği, daha sonra darülfünunda dinler tarihi müderris muavinliği yaptı. 1914'te mülkiye mektebi siyasi ve medeni tarih muallim muavinliğine getirildi.

1913 mezunlarından Hasan Basri Konyar 1922'de Kastamonu Mektupçusu iken ek görev olarak Kastamonu Muallim Mektebinde tarih–coğrafya öğretmenliği, 1932'de Diyarbakır'da Mülkiye müfettişi iken, Diyarbakır Lisesinde tarih öğretmenliği yaptı. *Diyarbakır Tarihi* adlı kitabı bulunmaktadır.

1915'de mülkiye mektebinin, darülfünunun bir şubesi durumuna getirilmesine karşılık İller İdaresi Genel Müdürü olan Lütfi Mostar Bey gibi kişiler mülkiyenin yeniden açılması için rapor yazmış ve kulis yapmışlardır. 1918'de kabul edilen bir yasaya göre, mülkiye, İçişleri Bakanlığına bağlı olarak, yeniden kuruldu. 22 Haziran 1918'de eşya ve levazımı okula iade edildi. 23 Temmuz 1920'de Maarif Nezaretine bağlandı. 1922'de mülkiye de TBMM Hükümeti Maarif Vekâletine bağlandı.

1921 mezunlarından olan Hilmi Ziya Ülken de tarih-coğrafya ve felsefe öğretmenliği yapmıştır. Hilmi Ziya Ülken'in *Türk Tefekkürü Tarihi, Mantık Tarihi, İçtimai Doktrinler Tarihi* adlı eserleri bulunmaktadır. Yine 1921 mezunlarından Mükremin Halil Yinanç, çeşitli okullarda tarih öğretmenliğinden sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde tarih profesörlüğü yapmıştır. *Anadolu Fethi, 12. Asır Tarihçileri, Tanzimat'tan Bu Güne Kadar Türk Tarihçiliği, Türk Tarih Encümeni Mecmuasında ve İslam Ansiklopedisinde çeşitli makaleler, Düsturname-i Enveri Mukaddimesi* adlı eserleri vardır. Son olarak 1923 mezunu Abdullah Ali Hemen, Adana Öğretmen Okulunda coğrafya öğretmenliği yapmıştır.

6. 1924-1949 mezunlarından tarih-coğrafya öğretmenliği yapanların sayısı ve eser verenler

Tablo 4: 1924-1949 Mezunları

YIL	Mezun sayısı	MEB'te çalışanlar	Tarih ve/ veya coğrafya öğretmenliği yapanlar
1924	11	-	-
1925	18		1
1926	10		1
1927	25		2
1928	19		1
1929	28		
1930	37		1
1931	36		1
1932	38		
1933	40		2
1934	41	1	1
1935	33		
1936	34		2
1937-3 bakan	60	2	3
1938	93	2	3
1939	39	1	
1940-1 bakan	109		3
1941	79	1	
1942	102	1	
1943	81	2	3

1944	105	1	1
1945	84	1	1
1946	105		1
1947	91	5	2
1948	101		1
1949	121	1	1
Toplam	1540	18	31

Tablo 4'te görüldüğü üzere 1540 mezun arasından 3'ü tarih-coğrafya öğretmenliği yapmıştır. Mezunların kimler olduğuna ve eserlerine geçmeden önce 1934'te Atatürk'ün okulun 58. yıl dönümünü kutladığı "*Siyasal Bilgiler Okulası Çıkışlılarına*" telgrafının arkasından mülkiye adının "*Siyasal Bilgiler Okulası*" olarak değiştirildiğine dikkat etmek gerekir. "Okula" daha sonra okul olarak düzeltilmiştir. 16 Haziran 1935'te 2777 sayılı Kanun ile okulun adı Siyasal Bilgiler Okulu oldu.

1927 mezunu Yusuf Cemal Gönenç Polis koleji tarih öğretmenliği yaptı. 1930 mezunlarından Vasfi Mahir Kocatürk, 1954'de Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Grubu öğretmenliği yapmış olup, çocuklara yönelik pek çok telif ve tercüme eseri bulunmaktadır. *Osmanlı Padişahları* (1949), *Öğretmenliğin Ruhu* (1966) eserlerindendir. *Öğretmenliğin Ruhu* adlı eserde tarih öğretmenlerinin tabii hastalıklarını şöyle sıralamaktadır;

"Mesela tarih hocası, zamanın siyasetini tenkit etmek meyilde ve bütün cemiyetlere siyaset dersi vermek, akıl öğretmek iddiasındadır. Çünkü daima gözünün önünden geçen tarihî sahnelerden örnek göstermekte ve mukayese yapmaktadır. Bu mukayese neticesinde bazen geleceğe ait keşifler ve kehanetlerde bile bulunur. Bir hastalığı da fazla tetkik ve nüfuz ettiği tarihi devir veya simaları tabii olarak çok sevmesidir. Sevdiği şeylerin yıkılmasına ve değişmesine gönlü razı olmaz ve onlara fazla bağlı olduğundan yeni büyükleri kolay kolay takdir etmez. Küçük görmeye meyyaldir. Bu itibarla tarih hocası biraz mazi mümessili sayılır." (Kocatürk, 1966:63)

1933 mezunlarından Züleyha Gökçesu-Danışman, Tarsus Amerikan Kolejinde yurt bilgisi öğretmenliği yapmıştır. 1934 mezunlarından Hasan Refiğ Ertuğ, İstanbul Üniversitesine bağlı Gazetecilik Enstitüsü Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi öğretim görevlisi olarak çalışmıştır. *Gazetecilik Öğretimi Tarihçesine, Şartlarına Dair Muhtıra* (1927), *Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi* (1955) adlı eserleri vardır. 1936 mezunu Naci Akverdi Adana Erkek Lisesi Tarih Muallim Vekilliği yapmış olup, *Cumhuriyet'ten Evvel ve Sonra Adana* (1936) adlı bir kitabı vardır. 1936 mezunlarından Prof. Dr. Bahri Savcı, 1939'da İzmir Gazi Orta Okulu tarih ve coğrafya öğretmenliği yaptı. *Türkiye'de Anayasa Gelişmelerine Bir Bakış* (1959), *Türkiye'de İnsan Haklarının Gelişimi (*1959) adlı eserleri bulunmaktadır. 1937 mezunlarından Mehmed Hilmi İncesulu, 1961'de Millî Eğitim Bakanı oldu. Yine 1937 mezunların Rıfkı Sâlim Burçak, Siyasal Bilgiler Okulu, Polis Enstitüsünde ve Harp Akademilerinde siyasi tarih öğretmenliği yaptı. Nisan 1953 ve Mayıs 1964 arasında Millî Eğitim Bakanlığı yaptı (Birinci, 2008b:65-74). 1966 ile 1970 arasında Gazi Eğitim Enstitüsü Devrim Tarihi öğretim üyeliğine atandı. 1967'de Başkent Özel Gazetecilik Okulu ve daha pek çok yüksekokulda siyasi tarih hocalığı yaptı. *Türk-İngiliz-Rus Münâsebetleri (1946), İnönü ve Demokrasi* (1950), *Türk Devrim Tarihi* (1972) gibi pek çok eseri vardır (Birinci, 2008b:65-71-74). 1944 mezunlarından Prof. Seha Meray'ın *Üniversite Sorunları* (1969) eseri vardır 1946 mezunlarından Âlim Şerif Onaran 1970'den sonra Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sanat Tarihi Bölümünde öğretim görevlisi olarak çalışmıştır. 1948 mezunlarından Tahsin Turudoğlu, 1940'da ortaokulda tabiiye ve tarih-coğrafya öğretmen yardımcılığı yaptı.

7. 1950-1960 mezunlarından tarih-coğrafya öğretmenliği yapanların sayısı ve eser verenler

Tablo 5: 1950-1960 Mezunları

Yıl	Mezun sayısı	MEB'te çalışanlar	Tarih ve/ veya coğrafya öğretmenliği yapanlar
1950	104	-	-
1951	108	-	-
1952	109	-	1, 2kadrosuz
1953	105	-	- 2 kadrosuz
1954	98	-	2, 1 kadrosuz
1955	121	-	- 2 kadrosuz
1956	138	-	- 1 kadrosuz
1957	147	1	1, 3 kadrosuz
1958	122	2	-, 1 kadrosuz
1959	160	1	-, 1 kadrosuz
1960	156	2	1
Toplam	1368	6	18

Tablo 5'te görüldüğü üzere 1368 mezun arasından 18'i tarih-coğrafya öğretmenliği yapmıştır. 1950'de ilgili yasa ile "Siyasal Bilgiler Okulu'nun Siyasal Bilgiler Fakültesi" adıyla Ankara Üniversitesine bağlandı.

1950 mezunlarından Prof. Dr. Bülent Daver'in *Türkiye Cumhuriyeti'nde Laiklik, Devlet Felsefesi* gibi kitapları bulunmaktadır. 1952 mezunu Hasan Güven ek görev olarak Trabzon Fatih Eğitim Enstitüsünde yurttaşlık bilgisi okuttu. Mehmet Toprak da Kayseri Polis Okulunda öğretmenlik yaptı. 1956 mezunu Sadık Göbekezoğlu'nun *Köyceğiz Tarihi ve Coğrafyası* adlı bir kitabı bulunmaktadır. 1957 mezunlarından Muhittin Erol Evgin, Galatasaray Lisesi Sosyal Bilgiler dersi öğretmenliğine atandı. 1957 mezunlarından Bilal Şimşir'in tarihe ilişkin pek çok özgün eserleri vardır. Bunlardan bazıları şunlardır; *1876-1880 Bulgaristan'dan Göçler, Rumeli'den Türk Göçleri 93 Muhaceratı 1877-1878, Rumeli'den Türk Göçleri Bir Geçiş Yılı 1879***,** *Fransız Belgelerine Göre Mithat Paşa'nın Sonu*. 1958 mezunu Mete Tunçay da hem tarihe hem de tarih eğitimine, yazıları ile çok önemli katkılarda bulunmuştur. Eserlerinden bazıları şunlardır; *Devlet Felsefesi: Seçilmiş Okuma Parçaları***,** *Türkiye'de Sol Akımlar*. 1960 mezunlarından Fahri Görgülü'nün *Yunan İşgalinde Kirmastı***,** *İstiklal Savaşında Saruhanlı* adlı eserleri vardır. Son olarak 1960 mezunlarından Suna Başara'nın Kurtuluş Amasya Öğretmen Okulunda tarih öğretmenliği yaptı.

Tartışma ve Sonuç

Mülkiye mektebi, tıpkı Tanzimat Döneminde açılan diğer okullar (ör. Galatasaray Lisesi, Darüşşafaka) gibi gençlere yeni bir dünyanın kapısını açan bir okuldur. Bu okul, Fransızca öğretiyor, Batı'nın matematik, bilim, coğrafya, tarih ve siyaset bilimi kavramlarını getiriyordu. Bu tür yüksek okulların kalitesi zamanla geliştirilmiş, bireylerin eğitiminin tarihinde büyük etkisi olmuş, 1908 Jön Türk Devriminde, İttihat ve Terakki ve Atatürk dönemlerinde bunun sonuçları görülmeye başlandı (Davison, 1962: 295). Sultan II. Abdülhamit, memur atamalarında özellikle adayların mülkiye mezunu olup olmadığına dikkat ediyordu (akt. Findley, 1994:232-233). Sultan II. Abdülhamit'in bütün titizliğine rağmen, İttihat ve Terakki Cemiyetinin bu okulda da örgütlendiği anlaşılmaktadır. Diğer bir deyişle mülkiye mektebi, Jön Türkler için kaynak okullardan biri olmuştur. Yeğenağa Ali Münîf (1896 mezunu) gibi mülkiyeliler daha öğrenci iken, İttihat ve Terakki Cemiyetinin üyesi olarak kısa süreli de olsa tutuklanmışlar, Avrupa'ya firar etme durumunda yabancı dilde zorluk çekmemek için Fransızca'ya önem vermişlerdir. Yeğenağa Ali Münîf, II. Meşrutiyet'in ilanı ile milletvekili olarak sahneye çıktı (Polat ve Karabulut, 2011: 14-15). Kanımca onlardan biri de Emin Âli

Çavlı'dır. 1930'lara kadar onun yazdığı tarih ders kitaplarının ortaokul ve liselerde yaygın olarak okutulmasını açıklamak güçleşir. Okulun yatılı olması, mezunların arasındaki kardeşlik ve dayanışma ruhunun doğmasına ve hayatlarının sonuna yardımlaşmalarının devam etmesine yol açtı.

Findley'in (1994:278) de vurguladığı gibi 1915 tarihli Dahiliye Nezareti memurları için yayımlanan nizamname, Sultan II. Abdülhamit döneminden farklı olarak Mülkiye mezunlarına yönelik tercihi ortadan kaldırılıyordu. 1915'te mülkiye mektebine genel bütçeden ayrılan tahsisat kaldırıldı. Okulun tüzel kişiliği kaldırılarak, "Darülfünun Ulum-u Siyasiye Şubesi" adıyla Hukuk Fakültesine bağlandı. Okul, hükümet üzerinde etkili olan hoca ve mezunlarının çalışmalarıyla 1918'de yeniden açıldı (Ülman, 2006:26).

1879 ile 1960 arasında mülkiye mektebinden toplam 4530 kişi mezun olmuş olup, bunlardan 289 kişi Maarif Nezaretinde ve sonra Millî Eğitim Bakanlığında görev yapıştır. Bu kişilerden 111'i merkez ve taşra teşkilatında idareci olarak çalışmış, 178 kişi tarih-coğrafya öğretmenliği yapmıştır. Bu kurumda çalışan mülkiye mezunlarının sayısının az olmasına rağmen, gerek işgal ettikleri mevki ve makamlardan dolayı, gerekse de yazdıkları telif ve çeviri eserlerden dolayı etkilerinin büyük olduğu ileri sürülebilir. Osmanlı döneminde pek çok Maarif Nazırı ve Cumhuriyet döneminde pek çok Millî Eğitim Bakanı mülkiye kökenlidir. Örneğin, Emrullah Efendi, İbrahim Hakkı, Ali Kemâl, Abidin Özmen ve Rıfkı Sâlim Burçak bunlardan sadece bir kaçıdır.

1870'lerden sonra Meclis-i Kebîr-i Maârifin idari üyesi olan Aristokli Efendi'nin Mülkiyede verdiği derslerde öğrencilerde pedagoji aşkını uyandırdığı söylenebilir. Mülkiye mektebi ile Darülmualliminin aynı binada bir süre eğitim yapması bu etkilenmenin de oluşmasını sağlamış olabilir.

Tarihçi Abdurrahman Şeref ile beraber, Maârif-i Umûmiye Nezâreti, Meclis-i Kebîr-i Maârif Tedkîk-i Müellifât Komisyonu üyelerinden biri de 1905'ten itibaren Mülkiye Mektebi Müdürü Hacı Recâi Efendi oldu (Ünal, 2008:16). Bu kişilerin Mülkiye mezunlarının Maârif Nezâreti ile ilişkilerini düzenlediği düşünülebilir.

1878'de Mülkiye Mektebi Müdürlüğüne atanan ve 16 yıl bu görevini sürdüren Abdurrahman Şeref Efendi'nin de tarih ve coğrafya öğretmeni olması, bu okulda sağlam bir tarih ve coğrafya kültürünün oluşmasına yol açtığı söylenebilir. Örneğin Baş da (2005: 176) Efdaleddin'in *Coğrafya-yı Umrânî* adlı eseri yazmasında Hocası Abdurrahman Şeref'in etkisini vurgulamaktadır. Elbette Mizancı Murat'ın da 17 yıllık tarih öğretmenliğini hesaba katmak gerekir. Ali Kemâl'in (2004:46) de *Ömrüm* adlı eserinde belirttiği üzere başarılı öğrencilere saraydan gümüş saat hediye edilmesi, okul yönetiminin de *Solakzade Tarihi* ve *Peçevi Tarihi* gibi eserler hediye etmesi ve mezunlardan birinci ve ikincilerin Saraydaki memuriyetlere getirilmesinin, öğrenciler için motivasyon kaynağı olduğu düşünülebilir (ör. başarılı öğrencilerin sarayda görevlendirilmesi ile ilgili bk. Mayakon, 2010: 33).

1886 mezunlarının bütçe yetersizliği ve açık kadro bulunmaması nedeniyle 1 yıl açıkta kalmaları, Meclis-i Vükela'nın atamaları bir prensibe bağlanmasını gerektirmiştir. 1886'dan sonraki yıllarda Maârif Nezaretinde daha fazla mülkiyelinin istihdam edildiği görülmektedir.

II. Meşrutiyet döneminde iki Mülkiyeli Süleyman Paşazâde Sami Bey ve Sâtı Bey Osmanlı basınındaki eğitim bilimine ilişkin yazılarıyla çok etkili oldular (Toker, 2007:334). Süleyman Paşazâde Sami Bey gibi eğitim bilimi ile uğraşmış mülkiyelilerden "terbiyeci" ya da "mürebbi" olarak söz edildiği görülmektedir. Diğer yandan merkez ve taşra eğitim teşkilatında görevli olup, eğitim sisteminin iyileştirilmesi ile uğraşan mülkiyelilerden "maârifçi" ya da "idareci" olarak söz edilmektedir. İşte onlardan biri de Fuad Şemsi İnan'dır. Fuad Şemsi İnan, Darüşşafaka Müdürü ve Ortaöğretim Genel Müdürü olarak hizmet vermiştir (Ata, 2008).

1950'li yıllara kadar bazı mülkiye mezunlarının Millî Eğitim Bakanlığının merkez teşkilatında aday memur olarak devlet hizmetine girdikleri anlaşılmaktadır. Bu bildiri, 1960 yılı ile sınırlandığı için Hocalarım Prof. Dr. Yahya Akyüz (1963 Mezunu), Prof. Dr. İlber Ortaylı'nın (1969 Mezunu) ve Prof. Dr. Ali Birinci'nin (1973 mezunu) tarihçilik mesleğine katkılarından söz edilemedi.

Mülkiye mezunları, gerek idari görevlerle gerek öğretmenlikle çeşitli konularda yazdıkları ders kitapları ve telif ve çeviri eserleriyle Türk eğitim tarihine çok önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Bir an için Mülkiye Mektebinin kurulmadığını, bu kişilerin yetişmediğini ya da eğitim teşkilatında görev almadığını varsayalım. Türk eğitim sisteminin, tarih ve coğrafya eğitiminin neler kaybettiğini hayal edebiliyor musunuz? Türk eğitim tarihi okumaları, duygusallıktan uzak, nesnel ve hizipçilikten arınmış bir şekilde olmalıdır.

Geçmişte öğretmenlik yapanların aldıkları eğitim yönüyle farklı okullardan gelmiş olması, eğitim alanında zengin bir birikime yola açmıştır. 24 Kasım öğretmenler günü gibi öğretmenlere yönelik özel günlerde, öğretmen yetiştirme konusunda sadece öğretmen okullarının ve eğitim fakültelerinin katkılarının ele alınması yeterli değildir, mülkiye mektebi gibi diğer okulların da katkıları hatırlanmalıdır.

Tarih ve coğrafya eğitimine katkıda bulunan mülkiye mezunlarının biyografileri ve eserleri üzerine daha detaylı çalışmalar yapılmalıdır. Yaşadıkları dönemde, dünyada tarih ve coğrafya bilimi anlayışları ile onların eserlerine yansıttıkları anlayışlar üzerine karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir.

Teşekkür Notu: Bu bildirinin ortaya çıkmasını sağlayan öğrencilerim Osman Saz, Saniye Sağlam, Mustafa Çetinkaya, Ayşe Yılmaz, Gökhan Gökçay ve Fatih Erkul'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca metni okuyup, değerli görüşlerini paylaşan meslektaşım Betül Korkmaz'a da teşekkür ederim.

Kaynaklar

Acar, Şehbal Deryâ (2009) *Eğitimde Bir Üstad: Satı Bey'i Tanımak,* İstanbul: Akademik Kitapları.

Akyüz, Y. (1983) "Mülkiye'den İlk Çıkanların Bazı Eğitimsel Çabalarına İlişkini Bir Belge" *A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, cilt: 16, sayı:1 s.151-159.

Akyüz, Yahya (2009) *Türk Eğitim Tarihi* MÖ. 1000-MS. 2009, 14. Baskı, Ankara: Pegem Akademi.

Akyüz, Yahya (2009) "Mülkiye Mektebi Mezunlarının Osmanlı Döneminde Eğitimci Olarak Çalışmalarına Bir Bakış" *Mülkiye'nin 150. Yılı Eğitim, Siyaset ve Tarih Sempozyumu, 20 Kasım, Baskıda.*

Ali Kemâl (2004) *Ömrüm,* hzl. M. Kayahan Özgül, Ankara: Hece Yayınları.

Alsan, Zeki Mesut (2006) *Mustafa'nın Romanı; Hürriyet Pervanesi, İstanbul Hâtıraları (1907-1910*), hzl. Prof. Dr. Ali Birinci, Ankara: Vadi Yayınları.

Ata, B., (2003) "Mülkiyeli Bir Eğitim Bilimci: İhsan Sungu" *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi,* **2**, 233-243.

Ata, B.,(2008) *"*II. Meşrutiyet Dönemi'nin "Değerli Bir Maârifçisi": Fuad Şemsi İnan", *Türk Yurdu, **251**, 98-101*.

Ata, B., (2009) "Tarihçi Faik Reşit Unat'ın Millî Eğitim ve Tarih Eğitimine Katkıları", *Türk Yurdu, **260**, 94-101*.

Aynur-Yılmaz, Aysun "Bir Cumhuriyet Dönemi Eğitimcisi ve Yazarı: Emin Ali Çavlı (1889-1968)" *Birinci Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu*, 16-18 Temmuz 2010.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı (1998) *Hayatım,* Yay. hzl. Ali Y. Baltacıoğlu, İstanbul: Dünya Yayıncılık

Baş, Eyüp (2005) *Târîh-i Osmânî Encümeni Kurucularından Efdaleddin (Tekiner) Beyin Hayatı, Eserleri ve Tarihçiliği Üzerine,* AÜÝFD XLVI (2005), sayı II, s. 167-204.

Birinci, Ali (2008a) "Türkiye'de Siyasi Tarihin Tarihi-İsimler ve Eserleri", Ed. Ersin Emel, Ankara: *Prof. Dr. Fahir Armaoğlu Armağan*, s. 1-64.

Birinci, Ali (2008b) "Türkiye'de Siyasi Tarihin İlk Asistanı-Rıfkı Salim Burcak", Ed. Ersin Emel, Ankara: *Prof. Dr. Fahir Armaoğlu Armağan*, s. 65-74.

Çankaya, Mücellitoğlu Ali (1968-69) *"Son Asır Türk Tarihinin Önemli Olayları İle Birlikte" Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı),* Ankara: Mars Matbaası.

Davison, Roderic H. (1962) "Westernized Education in Ottoman Turkey*", The Middle East Journal,* Summer, s. 289-301.

Demiryürek, Mehmet (2003) *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Bir Osmanlı Aydını Abdurrahman Şeref Efendi* (1853-1925), Ankara: Phoenix Yayınevi.

Ergin, Osman (1977) *Türkiye Maarif Tarihi*, İstanbul: Eser Matbaası.

Findley, Carter V. (1994) *Osmanlı Devletinde Bürokratik Reform Bâbıâli* (1789-1922), çev. Latif Boyacı-İzzet Akyol, İstanbul: İz Yayıncılık.

Kansu, Metin Atuf ve K. Işık Kansu (2011) *Cumhuriyet Eğitim Devriminin Mülkiyeli Mimarı Nafi Atuf Kansu (1890-1949) Yaşamı ve Yazıları,* Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayını.

Keleş, Hamza ve Ayten Kiriş (2006). Bir Osmanlı Tarihçisi Olan Ali Reşat'ın Hayatı, Eğitimciliği ve Tarih Öğretimi İle İlgili Görüşleri. *G.Ü. Kastamonu Eğitim Dergisi*, C 14-2, s. 571-587.

Kocatürk, Vasfi Mahir (1966) *Öğretmenliğin Ruhu,* 3. Basım, Ankara: Edebiyat Yayınevi.

Mahmud Cevat (2001) *Maârif -i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve icraatı XIX. Asır Osmanlı Maârif Tarihi*, hzl. Taceddin Kayaoğlu, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Mardin, Şerif (1983) *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Mayakon, İsmail Müştak (2010) *Mabeyn Katibinin Kaleminden Abdülhamid ve Çevresi; Yıldızda Neler Gördüm,* hzl. Ali Yılmaz, İstanbul: Dün, Bugün ve Yarın Yayınları.

Polat, Nâzım Hikmet ve Ramis Karabulat (2011) *Bir Jön Türk'ün Şiir Dünyası, Tarsusî-zâde Münif Mücadelesi ve Şiirleri-1,* Ankara: Tarsus Belediyesi Kültür Yayınları.

Rıza Tevfik (Bölükbaşı) (2005) *Tevfik Fikret, Hayatı- San'atı-Şahsiyeti,* hzl. Abdullah Uçman, İstanbul: Kitabevi.

Saraçoğlu, Ahmet Cemaleddin (2005) *Mizancı Murad,* Yay. Hzl. İsmail Dervişoğlu, İstanbul: Şema Yayınları.

Somel, Selçuk Akşin (2010) *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908), İslamlaşma, Otokrasi ve Disiplin,* çev. Osman Yener, İstanbul: İletişim Yayınları.

Szyliowicz, Joseph S. (1971) "Elite Recruitment in Turkey: The Role of Mülkiye", *World Politics,* vol. 23, no:3, s. 371-398.

Toker, Şevket (2007) *Süleyman Paşazâde Sami Bey Külliyât-ı Âsâr ve İhtisasat,* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tunçay, Mete (1977) "İlköğretim ve Orta Öğretimde Tarih" *Felsefe Kurumu Seminerleri,* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 276-285.

Unat, Faik Reşit (1964) *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Ankara: Millî Eğitim Basımevi.

Ülman, Haluk (2005) "Türkiye'de Siyasi Tarih Yazıcılığı ve Siyasi Tarihçilerimiz", *Prof. Dr. Oral Sander Anısına "Türkiye'de Siyasi Tarih'in Gelişimi ve Sorunları" Sempozyumu,* 18 Ekim, s. 23-30.

Ünal, Uğur (2008) *Meclis-i Kebîr-i Maârif 1869-1922,* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Varlık, M. Bülent (2010) *Bildiklerim: M. Emin Erişirgil*, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.

Yavuz, Fehmi (1984) *Anılarım: Bir Köy Öğretmeni Dar Boğazdan Böyle Geçti*, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.

Yinanç, Mükremin Halil (1940) "Tanzimattan Meşrutiyete Kadar Bizde Tarihçilik", *Tanzimat I*, İstanbul: Maarif Matbaası.